

QO'SHMA GAPNING TA'RIFI VA TASNIFI. BOG'LOVCHISIZ QO'SHMA GAPLAR VA ULARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

ОПРЕДЕЛЕНИЕ И КЛАССИФИКАЦИЯ СЛОЖНОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ. БЕССОЮЗНЫЕ СЛОЖНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ И ИХ ОСОБЕННОСТИ

DEFINITION AND CLASSIFICATION OF COMPLEX/COMPOUND SENTENCES. ASYNDETTIC COMPOUND SENTENCES AND THEIR CHARACTERISTICS

*Andijon Davlat pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim
kafedrası PhD dotsenti*

Usmonova Xurshida Aybekovna
*E-mail: Usmonovaxurshida34@gmail.com
Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim
yo'nalishi 202-guruh talabasi
Ibrohimova Mohinur Ikromjon qizi*

Annotatsiya. Ushbu mavzuda qo'shma gapning ta'rifi va tasnifi, shuningdek bog'lovchisiz qo'shma gaplarning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Qo'shma gaplar sodda gaplarning ma'no va grammatik jihatdan birikishi natijasida hosil bo'ladi va bog'langan, ergashgan hamda bog'lovchisiz turlarga bo'linadi. Bog'lovchisiz qo'shma gaplarda esa gap qismlari bog'lovchisiz, faqat mazmun va intonatsiya orqali bog'lanadi.

Kalit so'zlar: Qo'shma gap, sodda gap, tasnif, bog'langan qo'shma gap, ergashgan qo'shma gap, bog'lovchisiz qo'shma gap, intonatsiya, mazmuniy bog'liqlik

Аннотация. В данной теме рассматриваются определение и классификация сложных предложений, а также особенности бессоюзных сложных предложений. Сложные предложения образуются путем объединения простых предложений по смыслу и грамматически и делятся на сложносочинённые, сложноподчинённые и бессоюзные. В бессоюзных сложных предложениях части соединяются без союзов, только по смыслу и интонации.

Ключевые слова: Сложное предложение, простое предложение, классификация, сложносочинённое предложение, сложноподчинённое предложение, бессоюзное сложное предложение, интонация смысловая связь

Annotation. This topic covers the definition and classification of compound sentences, as well as the features of asyndetic compound sentences. Compound sentences are formed by combining simple sentences in meaning and grammar and are

divided into coordinating, subordinating, and asyndetic types. In asyndetic compound sentences, clauses are connected without conjunctions, relying only on meaning and intonation.

Keywords:Compound sentence, Simple sentence, Classification Coordinating compound sentence, Subordinating compound sentence Asyndetic compound sentence, Intonation, Semantic relation.

Kirish. Tilshunoslikda gap qurilishi va uning turlari muhim o‘rin egallaydi. Qo‘shma gaplar fikrni aniq, keng va mazmunli ifodalashda katta ahamiyatga ega.¹ Ushbu mavzuda qo‘shma gapning ta‘rifi, tasnifi hamda bog‘lovchisiz qo‘shma gaplarning o‘ziga xos xususiyatlari o‘rganiladi. Bu bilimlar nutq madaniyatini rivojlantirish va gap tuzilishini to‘g‘ri tushinishda muhim hisoblanadi. Til inson tafakkurini ifodalovchi eng muhim vosita bo‘lib, uning grammatik tuzilishi fikrni to‘g‘ri va aniq yetkazishda katta ahamiyatga ega. Gaplar tilning asosiy birligi sifatida fikrni shakllantirish va ifodalashda xizmat qiladi. Qo‘shma gaplar esa murakkab fikrlarni bir butun holda bayon qilish imkonini beradi. Ushbu mavzuda qo‘shma gapning ta‘rifi, uning tasnifi hamda bog‘lovchisiz qo‘shma gaplarning o‘ziga xos xususiyatlari haqida ma‘lumot beriladi. Bu mavzuni o‘rganish tilning sintaktik tuzilishini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Asosiy qism. Qo‘shma gaplar tilning sintaktik qurilishida muhim o‘rin egallaydi. Ular ikki yoki undan ortiq sodda gaplarning mazmun va grammatik jihatdan birikishi natijasida hosil bo‘ladi. Qo‘shma gaplar yordamida murakkab fikrlar, voqealar o‘rtasidagi bog‘liqlik va turli munosabatlar aniq ifodalanadi.

Qo‘shma gaplar tuzilishiga ko‘ra uch turga bo‘linadi: bog‘langan qo‘shma gap, ergashgan qo‘shma gap va bog‘lovchisiz qo‘shma gap. Bog‘langan qo‘shma gaplarda sodda gaplar teng huquqli bo‘lib, ular “va”, “lekin”, “yoki” kabi bog‘lovchilar yordamida birikadi. Ergashgan qo‘shma gaplarda esa bir gap bosh gap bo‘lib, ikkinchi gap unga tobe bo‘ladi va ma‘noni to‘ldiradi.

Bog‘lovchisiz qo‘shma gaplar esa alohida ahamiyatga ega bo‘lib, ularda gap qismlari bog‘lovchi so‘zlarsiz birikadi. Bunday gaplarda asosiy bog‘lovchi vosita sifatida intonatsiya (ohang) va mazmuniy bog‘liqlik xizmat qiladi. Masalan: Quyosh botdi, tun boshlandi. Bu yerda ikki sodda gap o‘zaro bog‘lovchisiz, ammo mazmunan bir-biri bilan chambarchas bog‘langan. Bog‘lovchisiz qo‘shma gaplar ko‘pincha sabab–natija, sanash, qarama-qarshilik munosabatlarini ifodalaydi. Ular nutqni ixcham, ta’sirchan va ifodali qilishga xizmat qiladi. Shu sababli bu turdagi gaplar badiiy adabiyotda ham keng qo‘llaniladi.

¹ O‘zbek tili grammatikasi. — Toshkent: Fan nashriyoti.

Umuman olganda, qo'shma gaplar tilning ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi va fikrni yanada aniq hamda tushunarli yetkazishda muhim vosita hisoblanadi.

Xulosa.

Qo'shma gaplar tilning ifoda imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim sintaktik birlik hisoblanadi. Ular orqali fikr yanada izchil, tushunarli va mantiqan bog'langan holda ifodalanadi. Ayniqsa, bog'lovchisiz qo'shma gaplar nutqning tabiiyligi va ta'sirchanligini oshiradi, chunki ular qisqa va mazmunli ifoda usulini ta'minlaydi. Shunday qilib, qo'shma gaplarni o'rganish til grammatikasini chuqur tushunish va nutqni savodli qurishda muhim ahamiyatga ega. Qo'shma gaplar tilning ifoda imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim sintaktik birlik hisoblanadi. Ular orqali fikr yanada izchil, tushunarli va mantiqan bog'langan holda ifodalanadi. Ayniqsa, bog'lovchisiz qo'shma gaplar nutqning tabiiyligi va ta'sirchanligini oshiradi, chunki ular qisqa va mazmunli ifoda usulini ta'minlaydi. Shunday qilib, qo'shma gaplarni o'rganish til grammatikasini chuqur tushunish va nutqni savodli qurishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1.O'zbek tili grammatikasi. — Toshkent: Fan nashriyoti.
- 2.Hozirgi o'zbek adabiy tili. — Toshkent: O'qituvchi.
- 3.Nurmonov A., Mahmudov N. — Tilshunoslik asoslari.
- 4.Rahmatullayev Sh. — O'zbek tili sintaksisi.
- 5.G'ulomov A. — O'zbek tili grammatikasi.
- 6.Xudoyberganov M. — Sintaksis bo'yicha qo'llanma.
- 7.Karimov I. — Til va nutq madaniyati.